

O‘ZBEKISTONDA ZAMONAVIY MUSIQA SAN’ATI IJROCHILIGI

Muallif: D. Xamdamova¹

Affilyatsiya: NamDU San’atshunoslik kafedrası dotsenti¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14465853>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o‘zbek zamonaviy musiqasi hisoblangan estrada cholg‘u ijrochiligi, estrada xonandaligi ijrochiligining rivojlanishi taraqqiyoti bo‘yicha ma‘lumotlar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: estrada, zamonaviy musiq, cholg‘u, xonandalik, ijrochilik, san‘at.

O‘tgan asrning 70-yillariga kelib qo‘shiqchiligimizning va musiq madaniyatimizning yangi yo‘nalishi, ya‘ni estrada janri tarkib topdi. Bu esa san‘atimizda yangilik deb qabul qilindi. O‘zbek estradasining dastlabki qaldirg‘ochlari yetishib chiqdi. B.Zokirov, L.Zokirova, K.Jalilova, B.Mavlonov, N.Zokirov, R.Sharipova, Yu.To‘raev, S.Raximov, A.Ioshpe singari estrada xonandalari shular jumlasidandir.

Yuqorida tilga olingan kompozitor va xonandalar o‘zbek estradasining maktabini yaratdilar. Estrada qo‘shiqlari teleradio dasturlari, kino va saxnaviy asarlar, kontsertlar orqali ommalashdi va o‘zining muxlislariga ega bo‘ldi. Xatto xalqaro sahnalarda ham o‘rnini topib oldi.

Mashhur estrada qo‘shiqchisi, o‘zbek estradasining so‘nmas yulduzi Botir Zokirovning jaxon sahnalaridagi muvaffaqiyati o‘zbek estrada san‘atini jahonga tanitdi. Uning o‘z ona tili bilan bir qatorda turli tillarda aytgan qo‘shiqlari estradamiz jaxon saxnasiga chiqib olishida ko‘prik bo‘lib xizmat qildi.

Keyingi yillarda estrada ijrochilik san‘atimiz yangi bosqichga ko‘tarildi. Ayniqsa, 2020 yilda “O‘zbek navo” gastrol-kontsert birlashmasining tashkil etilishi, qo‘shiqlar bayramining o‘tkazilishi, “O‘zbekistonda estrada san‘atini yanada rivojlantirish to‘g‘risida”gi Prezident farmonlari bu borada yuksalish yulini belgilab berdi.

«Ofarin», «Ona zamin yulduzlari», «Nihol» sovrinlari ta‘sis etildi. Yangi-yangi ijrochilar kashf etildi. Estrada jamoalari, guruxlari, alohida ijrochi yoshlar xalqaro festivallarda, tanlov va kontsertlarda muvaffakiyatga erisha boshladilar. O‘zbek estradasining Farrux Zokirov va “Yalla”vokal – cholg‘u ansambli, Mansur Toshmatov, Fulomjon Yokubov, Nasiba Abdullaeva singari ustoz ijrochilari ketidan yangi avlod estrada vakillari barakali ijod qilmoqdalar. Yulduz Usmonova, Kozim Qayumov, Kumush Razzoqova, Nuriddin Xaydarov, Ravshan Nomozov, Azim Mullaxonov, Fiyos Boytoev, Mavluda Asalxo‘jaeva, Yulduz Abdullaeva, Mardon Mavlonov, Sofiya Saftarova, Saloxiddin Azizboev, Mohira Asadova, Ozoda Nursaidova Gulbaxor Sulaymonova singari xonandalar shular jumlasidandir.

Hozirgi zamonaviy o'zbek estrada san'atining yorqin yulduzi bulmish Yulduz Usmonovaning ijodi taxsinga sazovordir. Uning ijrosidagi o'nlab qo'shiqlar xalqimizning, ayniqsa, yoshlarning sevimli qo'shiqlariga aylanib ketdi. Ayniqsa, "Xalqim", "Xalq bo'l, elim", "Xech kimga bermaymiz seni, O'zbekiston!", "Dunyo" singari qo'shiqlari mustaqillik yillarining eng yaxshi qo'shiqlari deb tan olindi. Uning xorijiy davlatlardagi gastrol-kontsertchi kishlari natijasida chet ellarda ham muxlislarining ortib borayotganligi fikrimiz dalilidir.[2]

Hozirda faoliyat ko'rsatayotgan yosh estrada guruxlari va xonandalarining ijodlari ham barakali bo'lmoqda. Rashid Xoliqov, Nilufar Raxmatova, Ilxom Farmonov, Sevara Nazarxon, Shaxlo Rustamova, Doston Ubaydullaev, Anvar Sanaev, Abdulaziz Karim, Toxir Sodiqov, Dilfuza Raximova, Anvar Faniev, Abdulla qurbonov, Nodir Lutfullaev singari unlab yosh umidli estrada xonandarlari ijodi bunga misol bula oladi.

Mustaqillik yillarida bolalar musiqiy estrada janri ham yangicha ko'zgu bilan namoyon bo'ldi. Bu sohada Nadim Norxo'jaev, Avaz Mansurov, Dilorom Omonullaeva, Ali-sheer Rasulov singari kompozitorlar faol ijodiy mehnat qilmoqdalar.

"Turkiston farzandimiz", "Soglom avlod", "Xumo qushim", "Ramazon", "Ok terak-mi, ko'k terak", "Istiqlolim", "O'zim aylanay" singari qo'shiqlar misol bo'la oladi.

Bugungi kunda Sarvar Qoziev va "Kars" guruxi, "Toshkent", "Manzur", Muhammadjon Ro'zimuhammedov va "Sho fayz", Doniyor Mamedov va "Bayram", Abdulla Shomagrupov va "Nola", Rashid Xolikov va "SHaxzod", Sevara Nazarxon va "Sideriz", Tohir Sodiqov va "Bolalar", "Xo'ja", "Toj", "Setora" singari guruxlar hozirgi davr yoshlar estrada musiqasining asosiy bo'g'inini tashkil etadi.

Albatta, bugungi kundagi estradamiz yutuqlari bilan bir qatorda kamchiliklarini aytib utish joizdir. Chunki bu xaqda juda ko'p fikrlar bildirilmoqda. Televideniya deb atlar u yushtirilmoqda, matbuotda chiqishlar qilinmoqda.

Bu borada o'ttiz yildan oshiq davrdan buyon barakali ijod kilib kelayotgan Farrux Zokirov xabarligidagi xizmat kursatgan "Yalla" ansamblini misol qilish mumkin. Bu ansambl o'zining xalq ona ijrosi bilan bugungi kunda ham estafetani qullarida maxkam ushlab turibdi, bugungi kunning talabiga javob bermokda.

Hozirda turk, eron, arab, frantsuz, ingliz, nemis estrada musiqasidan foydalanib, o'zbekcha so'z qo'yib aytilayotgan qo'shiqlar ko'payib bormoqda. Bu albatta, achinarli xoldir. Yana bir tomoni, disket musiqasidagi ohanglar usuliga o'lchab, sayoz so'zlardan tashkil topgan, muallifi noma'lum she'rlardan ham foydalanilmoqda [3].

Bu albatta, qo'shiq saviyasiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada yuzlab esda qolmaydigan bir martalik yoki mavsumiy qo'shiqlar ko'payib bormoqda. Yana shuni aytib o'tish lozimki, milliy estrada ruhidagi qo'shiqlar ijrosiga qo'lurishda an'anaviy qo'shiqlarni va xalqimizning sevimli qo'shiqlarini, xalq bastakorligining, mashhur qo'shiqlarini estrada yo'lga solib, buzilgan xolda ijro etishlar ham uchramoqda. Agar xalqona ijro uslublariga tayanib, har biri jroni yaxshi uzlashtirib, ana shu ijrodan leytmotiv singari foydalanilsa, maqsadga muvofiq bo'lurdi. Ushbu fikrlarni amalga oshirishda iestrada xonandalarining o'zlariga xavola etamiz.

Shu o'rinda horij tajribalariga e'tibor berish o'rinlidir. Polyak pedagoglari, bolalarning musiqali salohiyatini ijodiy tafakkurini kuchaytiradigan ijodiy amaliyotga alohida e'tibor beradilar.

Polyak maktablari zamonaviy musiqiy tarbiya darslarida musiqa bilan tasviriy san'atlarning uyg'unlashuviga e'tibor beriladi. Shu maqsadda darslarda musiqa va tasviriy san'atning uyg'unlashgan shakllari, shu jumladan, audiovisual jihozlari yordamida kino, televidenie kabi turlari qo'llaniladi.

Evropa, Amerika va Osiyo mamlakatlaridagi zamonaviy musiqiy tarbiyani amalga oshirishda Estrada, ya'ni zamonaviy musiqaning shakl va tizimlarini tahlil qilib, ham ijobiy, ham salbiy tomonlari haqida xulosa chiqarish mumkin.

Ijobiy tomonlardan quyidagilarni ko'rsatish mumkin: musiqa materialining asosi sifatida xalq musiqasidan keng foydalanish; musiqa o'quvi, ritm, xotirani rivojlantirish, musiqa savodxonligini oshirish yuzasidan ommabop usullarni tadbiq etish, musiqa o'qituvchilarining pedagogik tarbiyasiga jiddiy e'tibor berish, o'qituvchilar musiqiy tayyorgarligining maqsadga muvofiq usullarini kidirib topish, ta'limda texnik vositalaridan keng miqyosdan foydalanish [6].

Xorijdagi zamonaviy musiqiy tarbiya sohasidagi salbiy holatlar, ziddiyatlar, asosan, musiqa o'qituvchilarning tayyorlash jarayonida, shuningdek, umumta'lim maktablarda yagona o'quv rejalari va dasturlarining yo'qligida namoyon bo'lmoqda.

Jahon zamonaviy musiqiy tarbiya tizimi bugun izlanishlar bosqichidadir. Unda mavjud bo'lgan turli maqsad va vazifalariga qaramasdan zamonaviy musiqiy tarbiyaning umumiy tomonlarini ham ko'rsatish mumkinki — uning asosini ijodiy va asosan jamoaviy (ommaviy) musiqa ijrosi tashkil qilish kerak.

Bolalar zamonaviy musiqiy tarbiyaning eng yangi usullari bilan tanishish, tajriba almashish, uchrashuv, seminar, anjumanlar, bolalar xor jamoalari ko'riklarini o'tkazish va boshqa chora- tadbirlar bolalar musiqa ta'limi va tarbiyasi sohasida jadal rivojlanishga olib boradi.

Hozirda, ISMEDan tashqari, konservatoriya va musiqa akademiyalarining Yevropa Assotsiatsiyasi va Umumjahon xor federatsiyasi tashkil qilingan. Ushbu xalqaro tashkilotlar faoliyatida qatnashish yurtimizning musiqa pedagogikasi, zamonaviy musiqiy tarbiya nazariyasi va amaliyotining bundan keyinga rivojlanishi va mukammallashuvi uchun zarur bo'lgan ilg'or uslubiyotning egallashda muhim o'rin tutadi.

Musiqa sanati umumxalq sanatiga aylanib bolalar bog'chasi, musiqa maktablari, o'rta umummaktablar, o'quvchilar saroyi, madaniyat uylari, yoshlar ijodiy uylarida keng qo'llanib kelinmoqda.

Chet el klassik kompozitorlar hamda qardosh xalqlar kompozitorlari bilan bir qatorda O'zbekiston kompozitorlari va astakorlarining yuksak badiiy qiymatga ega bo'lgan asarlarini ijro etish uchun ham keng imkoniyatlar yaratildi. Jumladan,

1. O'quvchining qaysi musiqa cholg'usiga moyilligini, uquvini, individual suhbatlashgan holda bilib olish lozim. Turli sabablarga ko'ra, hatto birinchi kus talabalari ham aqliy o'sish darajasi, musiqaga qiziqishlari, qobiliyatlari va ruhiy kayfiyatlari bilan bir-biridan farq qiladilar.

2. Cholg'ularning qaysi turi bo'lmasin, torli cholg'umi, puflab chalinadiganmi yoki urib chalinuvchi milliy cholg'ularmi, o'qituvchi-ustoz birinchi darsdan boshlab uquvchiga cholg'ularning paydo bo'lish tarixi, diapazoni, ijro imkoniyatlari darajasi, shtrix (zarblar) haqida tushuncha berishi lozim. Musiqa cholg'usida ijro etishdagi holati

(postanovka) ga etibor berib, kuzatish vaqtida kamchiliklarni o'z vaqtida tuzatish ishlarini amalga oshirish zarur.

3. O'qituvchi uquvchining barmoq harakati, applikator qoidalari, o'ng va chap qo'l harakati mutanosibligiga erishish, qo'l muskullari faoliyatiga alohida ahamiyat berish muhim o'rin tutadi. Masalan, g'ijjak, qashqar rubobi, dutor, nay, chang va boshqa musiqa cholg'ularining ijrosida o'qituvchi uquvchidan barmoqlar harakatida erkin, muskullarni zo'riqtirmasdan ijro etishni shakllantirishi talab etiladi. Muskul zo'riqqanda qashqar rubobi ijrosida ovoz titrab, yoqimsiz eshitiladi hamda qo'llar tez charchaydi; chang ijrosida esa ovoz quruq va baland eshitiladi; g'ijjakda ovoz g'ijillab, notekis eshitiladi. Applikator qoidalariga rioya etib, erkin, ijro holatini to'g'ri egallasa, muskullar charchamaydi, ijrochi o'zini erkin tutib, asar xarakterini, mohiyati va mazmunini to'g'ri tushungan holda ijro etishga erishadi. Bu bilan cholg'uda badiiy ijro etish malakalarini puxta egallashga asosiy va muhim zamin tayyorlagan bo'ladi.

4. O'qituvchi-ustoz uquvchiga ijro etilayotgan musiqa asarining g'oyasi, uning mazmunini atroflicha tushuntirishi, musiqa asarining xarakteri, tempi, shakli, tuzilishi, janri, nyuansi, ansambl (fortepiano yoki orkestr jo'rligida bo'lsa), muallif to'g'risida ma'lumotlar berishi ijroning muvaffaqiyatli chiqishiga xizmat qiladi. Aks holda ijrochi asarining xarakteri va mazmunini to'liq yoritmaydi. Bunday ijro tinglovchining qalbiga yetib bormaydi, qilingan mehnat zoe ketganligini anglatadi.

5. Estrada musiqa asarlari "raqs", "marsh" yoki "qo'shiq"mi qanday sur'at (temp)da yozilgan bo'lmasin, asar bilan tanishganda uning og'ir, vazmin sur'atda o'rganganidan keyingina uning o'z (tempi) sur'ati va badiiy ijrosi ustida ishlashga kirishish kerak bo'ladi. Bularga musiqa asarining dinamik belgilari, musiqaviy urg'ulari, qochirim, nola va asarda uchraydigan har xil bezaklar, uslub va usullar (shtrixlar)dan iborat bo'lishi mumkin. Bazan talabalar musiqa asarining boshidan oxirigacha bir xil dinamik ko'rinishda ijro etadilar. Badiylikka erishish uchun musiqiy mashqlarni qayta-qayta takrorlash o'quvchi saviyasini mustahkamlaydi, o'rganganlari ongida muhrlanib qoladi. Shuning uchun mashg'ulotlarning dastlabki davridan to'g'ri bajarishga o'rgatish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Mirziyoev Sh.M. Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi Qarori.

Sadirov J.S., Qahharov N.B., Abdurashidova N.A. "Qo'shiqlar hrestomatiyasi". Toshkent: TDPU. 1996. Aden G. "Xrestomatiya vokalno-pedagogicheskogo repertuara (dlyabariton i basa). M. 1966.

Umarov M. Estrada va ommaviy tomoshalar tarixi. Darslik. Toshkent. Yangi avlod asri. 2009.

Qahharov N.V. Vokal asoslari. O'quv qo'llanma. Toshkent. Iqtisod-moliya. 2008.

Mirzaeva N.A. Xonandalik uslubiyoti asoslari. Ma'ruzalar matni. Toshkent. 2008.

48 b.